

**แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนผ่านการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมือง
พื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช**

**Guidelines for Creating Community Food Security through Local Rice Production
in Thung Song District, Nakhon Si Thammarat Province**

รัตนา อุ่ณจันทร์^{1,*} สุนัย เครือหลี่² และนภัสวรรณ เลี่ยมนิมิตร²

Rattana Unjan^{1,*}, Sudanai Krualee² and Napassawan Liamnimitr²

¹หลักสูตรธุรกิจเกษตร สาขาเกษตรประยุกต์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย นครศรีธรรมราช 80110

²หลักสูตรพืชศาสตร์ สาขาวิทยาศาสตร์การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย นครศรีธรรมราช 80110

¹Agribusiness Programs, Applied Agriculture Branch, Faculty of Agriculture

Rajamangala University of Technology Srivijaya, Nakhon Si Thammarat, Thailand 80110

²Plant Science Program, Department of Agricultural Science, Faculty of Agriculture

Rajamangala University of Technology Srivijaya, Nakhon Si Thammarat, Thailand 80110

*Corresponding author: rattana.u@rmuts.ac.th

Abstract

Received: October 26, 2024

Revised: July 18, 2025

Accepted: August 07, 2025

This research aimed to study: 1) farmers' backgrounds in agricultural production and their use; 2) their knowledge, attitudes, and practices on food security; and 3) challenges and suggestions for promoting food security through local rice production among 75 farmers in three sub-districts of Thung Song District, Nakhon Si Thammarat. Data were collected via interviews and analyzed using descriptive and inferential statistics, along with content analysis.

The study found that most farmers had primary education or lower (82.67%), lacked participation in community groups (70.67%), and had not received food production training (73.33%). However, local rice varieties, especially glutinous rice grown with rubber and oil palm, can provide both income and food for households. Each production cycle gives an average yield of 3,685.33 kilograms and earns about 193,459.72 Baht. Farmers had high knowledge and positive attitudes toward food security (avg. 13.34–20.00), but practices were moderate (avg. 4.17), with food stability lowest. Key challenges included limited land, low food diversity, and poor consumption planning.

Policy recommendations include efficient land use, support for household food production, better income and food management, stronger community markets and preserving local rice varieties to support biodiversity. This research suggests that managing local rice at the community level can help achieve sustainable food security for households and communities.

Keywords: local rice varieties, food security, food stability, food access, food utilization
food availability

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ด้านการผลิตและการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร 2) ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และ การปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร และ 3) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารผ่านการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองของเกษตรกรจำนวน 75 คนจาก 3 ตำบลในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา สถิติเชิงอนุมาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (ร้อยละ 82.67) ขาดการมีส่วนร่วมในกลุ่มชุมชน (ร้อยละ 70.67) และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73.33) ไม่เคยได้รับการอบรมด้านการผลิตอาหาร อย่างไรก็ตาม ข้าวพันธุ์พื้นเมือง โดยเฉพาะข้าวเจ้าที่ปลูกร่วมกับพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น ยางพาราและปาล์มน้ำมัน สามารถสร้างรายได้และยังคงเป็นแหล่งอาหารสำคัญของครัวเรือน โดยได้รับผลผลิตเฉลี่ย 3,685.33 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต และสร้างรายได้ 193,459.72 บาทต่อรอบการผลิต เกษตรกรมีระดับความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 13.34–20.00) แต่ระดับการปฏิบัติจริงยังอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.17) โดยเฉพาะด้านความมีเสถียรภาพของอาหารซึ่งต่ำกว่าด้านอื่นอย่างชัดเจน ปัญหาหลักที่พบ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านที่ดิน ความ

หลากหลายของอาหาร และการวางแผนการบริโภคไม่เป็นระบบ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ การใช้พื้นที่ว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด การสนับสนุนให้เกษตรกรผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน การจัดการรายได้และอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ และการส่งเสริมระบบตลาดชุมชน รวมถึงการสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการข้าวพันธุ์พื้นเมืองโดยอิงบริบทชุมชน สามารถเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนได้ในระดับครัวเรือนและชุมชน

คำสำคัญ: พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ความมั่นคงทางอาหาร
การมีเสถียรภาพทางอาหาร การเข้าถึงอาหาร
การใช้ประโยชน์จากอาหาร การมีอาหาร

คำนำ

ข้าวเป็นพืชอาหารหลักที่สำคัญของโลก โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีประชากรจำนวนมากบริโภคเป็นอาหารหลัก และยังมีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหาร โดยมีสายพันธุ์ข้าวทั่วโลกกว่า 120,000 สายพันธุ์ แต่ที่นิยมปลูกมี 2 ชนิดหลัก คือ *Oryza sativa* ในเอเชีย และ *Oryza glaberrima* ในแอฟริกา โดยข้าวจากเอเชียเป็นหลักในการซื้อขายระดับโลก สำหรับประเทศไทยข้าวเป็นพืชประจำชาติที่มีประวัติยาวนานกว่า 5,500 ปี (Veerapat, 1977)

มีหลักฐานทางโบราณคดีจากหลายพื้นที่ การเพาะปลูกในปัจจุบันกระจายอยู่ทุกภาค โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ปลูกมากที่สุด ส่วนใหญ่มักเป็นข้าวหอมมะลิ 105 ซึ่งมีคุณภาพดีที่สุดในโลก

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางพันธุกรรมของข้าวสูงมาก โดยมีพันธุ์ที่รวบรวมไว้กว่า 20,000 สายพันธุ์จากพันธุ์ข้าวที่มีอยู่ทั่วโลกกว่า 120,000 สายพันธุ์ (Siamwala and Na Ranong, 1990) ส่วนพันธุ์ข้าวที่ปลูกในประเทศไทยที่มีการเก็บรวบรวมไว้โดยศูนย์ปฏิบัติการและเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวแห่งชาติมีจำนวน 23,903 ตัวอย่าง เป็นข้าวพื้นเมือง 17,093 ตัวอย่าง โดยมีการจำแนกชื่อไม่ซ้ำกันเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง 5,928 ตัวอย่าง มีพื้นที่ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองมากกว่า 11 ล้านไร่ (Department of Agriculture; 2002; Office of Agricultural Economics, 2006) ซึ่งในแต่ละสายพันธุ์ของข้าวพื้นเมืองมีการแพร่กระจายอยู่ทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย แต่ปัจจุบันประเทศไทยมีสายพันธุ์ข้าวที่ดีค่อย ๆ ลดลง โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ที่มีพันธุ์พื้นเมืองเหลือไม่กี่สายพันธุ์ที่มีการสำรวจมีอยู่จำนวน 82 สายพันธุ์ ซึ่งแต่ละสายพันธุ์มีลักษณะเด่นที่แตกต่างกัน เช่น ความต้านทานต่อโรคและแมลงศัตรูพืชในธรรมชาติ การทนต่อสภาพแวดล้อม และคุณภาพเมล็ด เป็นต้น (Phatthalung Rice Research Center, 2007)

จังหวัดนครราชสีมา แม้จะมีพื้นที่การเกษตรมากกว่า 3 ล้านไร่ แต่มีพื้นที่ปลูกข้าวพื้นเมืองเพียงประมาณ 700,000 ไร่ และยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในอำเภอทุ่งสง ปี พ.ศ. 2566 มีพื้นที่ปลูกข้าวอยู่ที่ 1,723 ไร่ ลดลงเหลือ 1,450 ไร่ ในปี พ.ศ. 2568 สาเหตุอาจมาจากหลายปัจจัย เช่น คนในพื้นที่ไม่นิยมบริโภคข้าวพันธุ์พื้นเมือง ทำให้เกษตรกรที่ทำนาปลูกเพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น นอกจากนั้น การทำนาไม่คุ้มค่าแก่การลงทุน ผลตอบแทนที่เป็นมูลค่าน้อย หรือแม้กระทั่งภาครัฐที่เน้นให้เกษตรกรปลูกผลผลิตอื่นที่มีรายได้มากกว่าการปลูกข้าวพื้นเมือง เป็นต้น ทำให้พื้นที่นากลายเป็นพื้นที่นาร้างจำนวนมาก หรือเปลี่ยนเป็นพื้นที่

ในการปลูกปาล์มน้ำมันหรือยางพาราเพิ่มขึ้น (Office of The Permanent Secretary for Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2024) ซึ่งสะท้อนถึงความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหาร ทั้งในแง่ของการลดลงของความหลากหลายทางพันธุกรรมและการพึ่งพาการผลิตพืชชนิดอื่น ๆ ที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า เช่น ปาล์มน้ำมันหรือยางพารา แนวโน้มนี้เชื่อมโยงกับแนวคิดความมั่นคงทางอาหารของ Food and Agriculture Organization of the United Nations (2006) ซึ่งเน้นทั้งการมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และความมั่นคงในการเข้าถึงอาหารในระยะยาว ข้าวพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น ทนโรคหรือทนสภาพแวดล้อม จึงถือเป็นทรัพยากรสำคัญที่ควรถูกอนุรักษ์เพื่อรักษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงหรือวิกฤติการณ์ในอนาคตอย่างยั่งยืน

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการค้นหาแนวทางการจัดการข้าวพันธุ์พื้นเมืองสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครราชสีมา ผ่านการผลิตและการใช้ประโยชน์ข้าวไร่พันธุ์พื้นเมือง ตลอดจนความรู้และทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ผู้เกี่ยวข้อง ได้ข้อมูลที่เป็นแนวทางในการจัดการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับพื้นที่ นอกจากนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในข้าวพันธุ์พื้นเมืองของพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น การผลิตและการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารผ่านการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองของเกษตรกร

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัย การศึกษาครั้งนี้ดำเนินการในพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารโดยเฉพาะข้าว อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกและอนุรักษ์ข้าวพันธุ์พื้นเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนของศูนย์วิจัยข้าวนครศรีธรรมราช ที่ได้เก็บรวบรวมพันธุ์ข้าวเมล็ดฝ้ายจากแหล่งปลูกในพื้นที่ของอำเภอทุ่งสง คือ พื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งควาย ตำบลเขาโร อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช นำมาปลูกศึกษาวิจัยและพัฒนาพันธุ์ภายใต้โครงการ “การคัดเลือกพันธุ์ข้าวไร่พื้นเมืองเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่ภาคใต้โดยเกษตรกรมีส่วนร่วม” ให้ชื่อสายพันธุ์ว่าพันธุ์เมล็ดฝ้าย NSRC14008 ในแปลงปาล์มน้ำมันปลูกใหม่ของเกษตรกร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในสภาพไร่ ปลูกแซมยางพาราและปาล์มน้ำมันที่ปลูกใหม่ อายุ 1-3 ปี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ 3 ตำบลที่มีการปลูกข้าวมากที่สุด คือ ตำบลนาไม้ไผ่ ตำบลเขาโร และตำบลควนกรด อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 243 ราย (Rice Department, 2024) และกำหนดกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15-30 ด้วยวิธีการพิจารณาจากขนาดของประชากร โดยเกณฑ์ในกรณีที่ประชากรอยู่ระหว่าง 100 ราย แต่ไม่เกิน 1,000 ราย (Srisakud, 2017) ได้จำนวนตัวอย่าง 75 ราย จากตำบลนาไม้ไผ่ จำนวน 38 ราย ตำบลเขาโร จำนวน 28 ราย และตำบลควนกรด 9 ราย และสุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการอย่างง่าย (simple random sampling) โดยการจับฉลากรายชื่อแบบไม่ใส่คืน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือวิจัยที่สร้างขึ้นจากแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (Prachasanti, 2009) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับข้าวพื้นเมือง (Office of Agricultural Economics, 2018) ที่ผ่านการวัดความ

เที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือ ในข้อคำถามแบบประเมินค่าด้านทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร มีค่าความเชื่อมั่นในภาพรวม 0.921 และ 0.970 ตามลำดับ ซึ่งประกอบไปด้วยข้อคำถามแบบปลายเปิดและปลายปิด ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิดและปลายปิด

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านการผลิตและการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของเกษตรกร ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิดให้ระบุข้อมูล

ตอนที่ 3 ข้อมูลด้านความรู้ความเข้าใจและทัศนคติต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร โดยความรู้ความเข้าใจต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบ 2 ตัวเลือก คือ “ถูก” และ “ผิด” โดย ถูก=1 คะแนน และ ผิด=0 คะแนน สำหรับทัศนคติต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นข้อคำถามแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 4 ข้อมูลด้านการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ซึ่งเป็นข้อคำถามแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

ข้อคำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ซึ่งมีจำนวน 20 ข้อ มีเกณฑ์ในการแปลความหมาย ตามเกณฑ์อัตราภาคชั้นของ Thaveerat (2000) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยการแปลค่า

0.00-6.66	น้อย
6.67-13.33	ปานกลาง
13.34-20.00	มาก

อย่างไรก็ตามทัศนคติและการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรเป็นข้อคำถามแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้

คะแนนการแปลค่า

- 5 เห็นด้วย/ปฏิบัติมากที่สุด
- 4 เห็นด้วย/ปฏิบัติมาก
- 3 เห็นด้วย/ปฏิบัติปานกลาง
- 2 เห็นด้วย/ปฏิบัติน้อย
- 1 เห็นด้วย/ปฏิบัติน้อยที่สุด

ทัศนคติและการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร 5 ระดับ ได้มีการกำหนดช่วงคะแนนตามเกณฑ์อันตรภาคชั้นของ Thaveerat (2000) ดังนี้

คะแนนการแปลค่า

- 4.21–5.00 เห็นด้วย/ปฏิบัติมากที่สุด
- 3.41–4.20 เห็นด้วย/ปฏิบัติมาก
- 2.61–3.40 เห็นด้วย/ปฏิบัติปานกลาง
- 1.81–2.60 เห็นด้วย/ปฏิบัติน้อย
- 1.00–1.80 เห็นด้วย/ปฏิบัติน้อยที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก สำหรับข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร รวมทั้งสถิติ T-test และ LSD เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารผ่านการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองของเกษตรกร

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ถึงการผลิตและการใช้ประโยชน์จากพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ตลอดจนความมั่นคงทางอาหารในมิติของความรู้

และทัศนคติต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น การผลิต และการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของเกษตรกร

1) ข้อมูลทั่วไป ที่เป็นข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 58.67) มากกว่าเพศชาย (ร้อยละ 41.33) มีอายุเฉลี่ย 55.11 ปี เกือบทั้งหมดมีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 97.33) มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (ร้อยละ 82.67) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.43 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.25 คน มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรเฉลี่ย 7.00 ไร่ เป็นที่ของตนเองและมีเอกสารสิทธิ์ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางสังคม (ร้อยละ 76.00) และไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มหมู่บ้านหรือเมือง (ร้อยละ 70.67) ส่วนใหญ่ไม่เคยติดต่อเจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตร (ร้อยละ 72.00) ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมหรือศึกษาดูงานที่เกี่ยวกับการผลิตอาหาร (ร้อยละ 73.33)

2) ข้อมูลการผลิตและการใช้ประโยชน์ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีการผลิตและใช้ประโยชน์ จากพันธุ์ข้าวเจ้ามากที่สุด (ร้อยละ 100.0) และมีบางส่วน (ร้อยละ 48.0) ที่ทำการผลิตและใช้ประโยชน์จากพันธุ์ข้าวเหนียว โดยการผลิตข้าวเจ้านั้น พบว่ามีผลผลิตเฉลี่ย 3,685.33 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต เก็บผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือนเฉลี่ย 567.80 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต เก็บผลผลิตไว้ทำพันธุ์และอื่น ๆ เฉลี่ย 7.8 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต ขายเฉลี่ย 3,240.31 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต ได้ราคาจากการขายข้าวเจ้าเฉลี่ย 59.86 บาทต่อกิโลกรัม เป็นรายได้จากการขายข้าวเจ้าเฉลี่ย 193,459.72 บาทต่อรอบการผลิต มีต้นทุนเงินสดในการผลิตข้าวเจ้าเฉลี่ย 10,496.80 บาทต่อรอบการผลิต ส่วนการผลิตข้าวเหนียว พบว่ามีผลผลิตข้าวเหนียวเฉลี่ย 416.67 กิโลกรัมต่อไร่ เก็บไว้บริโภคในครัวเรือนเฉลี่ย 25.56 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต ไว้ทำพันธุ์

และอื่น ๆ เฉลี่ย 3.39 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต ขายเฉลี่ย 387.72 กิโลกรัมต่อรอบการผลิต ได้ราคาจากการขาย ข้าวเหนียวเฉลี่ย 48.61 บาทต่อกิโลกรัม ได้รับรายได้จากการขายข้าวเหนียวเฉลี่ย 18,856.11 บาทต่อรอบการผลิต มีต้นทุนเงินสดในการผลิตข้าวเหนียวเฉลี่ย 1,022.22 บาทต่อรอบการผลิต

ความรู้ความเข้าใจ ทักษะคิด และการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

1) การศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 13.34–20.00) (Table 1)

Table 1 Knowledge levels on food security promotion

Level of knowledge and understanding	Number (n=75)	Percentage
Low (mean score 0.00–6.66)	-	-
Moderate (mean score 6.67–13.33)	-	-
High (mean score 13.34–20.00)	75	100.0
Total	75	100.0

2) การศึกษาทัศนคติต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช (Table 2) พบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อประเด็นดังกล่าวในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.90) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่ามีทัศนคติในระดับมากที่สุดเช่นกัน เรียงลำดับ

ตามค่าเฉลี่ย ได้แก่ ด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร (food stability) (ค่าเฉลี่ย 4.96) ด้านการเข้าถึงอาหาร (food accessibility) (ค่าเฉลี่ย 4.92) ด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร (food utility) (ค่าเฉลี่ย 4.87) และด้านการมีอาหารถึงพร้อม (food availability) (ค่าเฉลี่ย 4.86) ตามลำดับ

Table 2 Attitudes towards creating food security of farmers in Thung Song district
Nakhon Si Thammarat province

Attitude aspects	Mean	SD.	Level of Assessment
Food availability	4.86	0.25	Most agree
Food accessibility	4.92	0.23	Most agree
Food utility	4.87	0.30	Most agree
Food stability	4.96	0.20	Most agree
Total	4.90	0.20	Most agree

3) การปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร (Table 3) พบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.17) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่ามีการปฏิบัติในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับมากเช่นกัน ยกเว้นด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร (Food utility) (ค่าเฉลี่ย 4.41) ที่มีการปฏิบัติ

อยู่ในระดับมากที่สุด สำหรับด้านที่มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย ได้แก่ ด้านการเข้าถึงอาหาร (food accessibility) (ค่าเฉลี่ย 4.16) ด้านการมีอาหารถึงพร้อม (food availability) (ค่าเฉลี่ย 4.13) และด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร (food stability) (ค่าเฉลี่ย 3.98) ตามลำดับ

Table 3 The practices to create food security of farmers

Security aspects	Mean	SD.	Level of operation
Food availability	4.13	0.18	Agree very much
Food accessibility	4.16	0.19	Agree very much
Food utility	4.41	0.23	Most agree
Food stability	3.98	0.21	Agree very much
Total	4.17	0.12	Agree very much

4) การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร พบ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่แตกต่างกันของเกษตรกร ได้แก่ เพศ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน กล่าวคือ เพศที่แตกต่างกันของเกษตรกร ส่งผลต่อการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในภาพรวม ($t=2.292^*$) และการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร ($t=2.556^*$) ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคง

ทางอาหารในด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร ($f=0.013^*$) ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร (food utility) จำแนกตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD พบว่าเกษตรกรที่มีสมาชิกในครัวเรือน 2-3 คน มีระดับการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร และด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร แตกต่างจากเกษตรกรที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-5 คน และ 6 คนขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

Table 4 Comparing operational levels in building food security for farmers by gender

Security aspects	Sex	Mean	SD.	T-value	df	P_value
Food availability	Male	4.15	0.18	0.483	73	0.631 ^{ns}
	Female	4.13	0.18			
Food accessibility	Male	4.18	0.20	0.712	73	0.479 ^{ns}
	Female	4.15	0.18			
Food utility	Male	4.46	0.23	1.524	73	0.132 ^{ns}
	Female	4.38	0.24			
Food stability	Male	4.05	0.21	2.556	73	0.013*
	Female	3.93	0.19			
Total	Male	4.21	0.11	2.292	73	0.025*
	Female	4.15	0.12			

ns = not significant statistically; * = significant statistically at the 0.05 level

Table 5 Comparing operational levels in building food security for farmers by number of household members

Security aspects		Sum of squares	df	Mean	F Value	P_value
Food availability	Between groups	0.030	2	0.015	0.474	0.624 ^{ns}
	Within groups	2.293	72	0.032		
	Total	2.323	74			
Food accessibility	Between groups	0.009	2	0.004	0.122	0.885 ^{ns}
	Within groups	2.574	72	0.036		
	Total	2.583	74			
Food utility	Between groups	0.464	2	0.232	4.638	0.013*
	Within groups	3.603	72	0.050		
	Total	4.067	74			

Table 5 (Continued)

Security Aspects		Sum of squares	df	Mean	F Value	P_value
Food stability	Between groups	0.035	2	0.018	0.413	0.663 ^{ns}
	Within groups	3.090	72	0.043		
	Total	3.126	74			
Total	Between groups	0.024	2	0.012	0.821	0.444 ^{ns}
	Within groups	1.062	72	0.015		
	Total	1.086	74			

ns = not significant statistically; * = significant statistically at the 0.05 level

Table 6 Comparing operational levels in building food security for farmers regarding food utility by household size using the LSD method

Number of family members at present	2-3 persons	4-5 persons	6 persons and or more
2-3		-0.15625*	-0.28077**
4-5			-0.12452
6 people or more			

ns = not significant statistically; * = significant statistically at the 0.05 level

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารผ่านการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองของเกษตรกร

ข้อมูลปัญหาอุปสรรคในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร จำแนกตามประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ดังนี้

1) ด้านการมีอาหาร พบปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ (1) เกษตรกรมีที่ดินน้อยจึงทำให้ไม่สามารถปลูกข้าวได้ (2) ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองสำหรับปลูกข้าวไร่ (3) เกษตรกรไม่ค่อยปลูกพืชอาหารไว้ที่บ้าน ส่วนใหญ่จะซื้อกิน (4) เมื่อปาล์มน้ำมันกับยางพาราโตขึ้นต้องเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไปเรื่อย ๆ (5) ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่จะเหลือจากขาย จำลองไว้

ไม่พอสำหรับกินตลอดทั้งปี และ (6) เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดการคำนึงถึงเรื่องการสำรองอาหารไว้บริโภค เพราะมีอาหารเพียงพอตลอดทั้งปี

2) ด้านการเข้าถึงอาหาร พบปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ (1) ทานอาหารซ้ำ ๆ ไม่มีความหลากหลาย (2) ไม่มีการสำรองเงินไว้สำหรับการซื้ออาหาร บางช่วงเงินไม่พอก็มีการยืมเพื่อนบ้าน และ (3) ซื้ออาหารกินซ้ำ ๆ

3) ด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร พบปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ (1) แหล่งอาหารที่มีไม่มีความหลากหลาย (2) ส่วนใหญ่จะซื้อจากตลาด มีส่วนน้อยที่ปลูกเองทำให้อย่างไรก็ตามได้รับสารอาหารที่ไม่หลากหลาย

4) ด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร พบปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ (1) ขาดการวางแผนเรื่องอาหาร จึงทำให้บางช่วงต้องมีการซื้ออาหารจากภายนอก (2) ไม่มีการสำรองอาหาร และ (3) ส่วนใหญ่คนไม่ค่อยให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องอาหารมากนัก

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้เสนอแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ครอบคลุมทุกมิติ โดยในด้านการมีอาหาร ควรใช้พื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การปลูกพืชอาหารในพื้นที่ว่างรอบบ้าน การปลูกพืชสวนครัวหรือพืชรั้วกินได้ และการปลูกข้าวให้พอเพียงสำหรับการบริโภคภายในครัวเรือนก่อนที่จะนำส่วนที่เหลือไปจำหน่าย แนวทางเหล่านี้ช่วยเพิ่มความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร และลดการพึ่งพาตลาดภายนอก

ด้านการเข้าถึงอาหาร ให้มีการบริหารจัดการรายได้ในครัวเรือนอย่างเหมาะสม โดยแยกค่าใช้จ่ายทั่วไปออกจากค่าอาหาร และมีการสำรองเงินไว้ใช้ในยามจำเป็น อีกทั้งควรส่งเสริมให้ครอบครัวมีความรู้ในการเลือกซื้ออาหารที่หลากหลายและเหมาะสมตามหลักโภชนาการ เพื่อส่งเสริมสุขภาพที่ดีในระยะยาว

สำหรับการใช้ประโยชน์ของอาหาร ให้เพิ่มความหลากหลายของแหล่งอาหารในครัวเรือน เช่น การปลูกพืชผสมผสาน การเลี้ยงสัตว์และปลา ตลอดจนการทำเกษตรแบบครบวงจรหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยให้ครัวเรือนมีอาหารหลากหลายประเภทไว้บริโภคตลอดทั้งปี ทั้งยังเป็นการจัดการทรัพยากรในรูปแบบที่ยั่งยืน

ในด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร ควรวางแผนการบริโภคอาหารของครอบครัวในระยะยาว โดยการคำนวณปริมาณการใช้อาหารในแต่ละปี และจัดทำระบบสำรองอาหารให้เพียงพอสำหรับช่วงเวลาที่การผลิตลดลงหรือเกิดวิกฤตอาหาร เพื่อสร้างความมั่นคงที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอระดับนโยบายและชุมชน เช่น การส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนปลูกพืชอาหาร การสนับสนุนให้ปลูกข้าวพื้นเมืองเพื่อรักษาความ

หลากหลายทางชีวภาพ และส่งเสริมนโยบาย "1 ครัวเรือน 1 ความมั่นคงทางอาหาร" ซึ่งจะช่วยให้การสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นรูปธรรมและขยายผลได้ในระดับพื้นที่อย่างทั่วถึง

วิจารณ์ผลการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานและบริบทการผลิต เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร

ผลการวิจัยสะท้อนถึงข้อจำกัดหลายประการ เช่น การศึกษาที่อยู่ในระดับต่ำ การไม่มีส่วนร่วมในกลุ่มชุมชน และการไม่เข้าร่วมการฝึกอบรม ซึ่งเป็นประเด็นที่สามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมความรู้และทักษะของเกษตรกรเพิ่มเติม ขณะที่การผลิตและใช้ประโยชน์จากข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะของข้าวไร่ที่ปลูกในแปลงยางพาราและปาล์มน้ำมันที่อายุน้อย และเป็นการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ดังกล่าวอย่างเต็มศักยภาพ และเหมาะสมกับการใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ทนต่อความแล้ง และต้านทานต่อโรคแมลง ทำให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิตและมีรายได้จากข้าวได้เพิ่มขึ้น การผลิตดังกล่าวสามารถเป็นแหล่งสำรองอาหารให้กับครัวเรือน ซึ่งผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคสามารถขายเป็นรายได้เพิ่ม เพื่อเป็นค่าอาหารประเภทอื่นที่ครัวเรือนไม่สามารถผลิตผ่านระบบตลาดของชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Chaiamphorn (2017) ที่กล่าวถึงความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ผ่านการมีระบบการผลิตและ/หรือ ระบบการสรรหาอาหารที่มีความสมดุลกับการบริโภคที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน

ความรู้ ทักษะ และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ผลการวิจัยในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรมีความรู้และทักษะในระดับสูงมากต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนในการขับเคลื่อนการพึ่งพาตนเองทางอาหาร ซึ่งการส่งเสริม

ให้เกษตรกรปลูกและรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองไว้สำหรับการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน จึงเป็นสิ่งที่ดำเนินการได้ไม่ยากนัก อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความรู้และทัศนคติในระดับสูง แต่ระดับการปฏิบัติยังคงอยู่ในระดับ "มาก" ไม่ถึงขั้น "มากที่สุด" โดยเฉพาะในด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร ซึ่งมีค่าต่ำสุดในบรรดามิติต่าง ๆ ของการปฏิบัติ สะท้อนถึง "ช่องว่างเชิงพฤติกรรม (behavioral gap)" ที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติมในมิติของแรงจูงใจ หรือข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น ทุน แรงงาน หรือความพร้อมด้านปัจจัยการผลิต ซึ่งอาจเป็นประเด็นสำคัญในการออกแบบแผนพัฒนาในระดับชุมชนและนโยบายในระดับพื้นที่ต่อไป อีกทั้งการวิเคราะห์เปรียบเทียบทางสถิติยังแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยเพศและขนาดครัวเรือนมีผลต่อระดับการปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางเฉพาะกลุ่ม (targeted intervention) เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรเพศหญิงและครัวเรือนขนาดใหญ่ ยิ่งต้องตระหนักถึงการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนให้มากยิ่งขึ้น

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการจัดการข้าวพันธุ์พื้นเมืองสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการศึกษาได้แสดงรายละเอียดของปัญหาในแต่ละมิติของความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะด้าน "การมีอาหาร" และ "การใช้ประโยชน์จากอาหาร" ซึ่งยังมีข้อจำกัดในเรื่องของที่ดินและความหลากหลายของแหล่งอาหาร อีกทั้งยังพบว่าเกษตรกรยังขาดความรู้หรือความตระหนักในการสำรองอาหารหรือวางแผนการบริโภคในระยะยาว ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างในการพัฒนาแนวทางการจัดการพันธุ์ข้าวพื้นเมืองให้มีบทบาทต่อระบบอาหารมากยิ่งขึ้น การพัฒนาเชิงระบบ เช่น การเชื่อมโยงกับกลไกตลาด วิสาหกิจชุมชน หรือระบบเกษตรยั่งยืน อาจเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการต่อยอดงานวิจัยนี้

งานวิจัยเรื่อง "แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนผ่านการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองในพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช" เป็นงานศึกษาที่มีความสำคัญในด้านการเชื่อมโยงมิติการผลิตข้าวพื้นเมืองเข้ากับแนวคิดความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน โดยมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างครอบคลุม ผลการวิจัยสามารถสะท้อนถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม พฤติกรรม และศักยภาพของเกษตรกรในการผลิตข้าวพื้นเมืองในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งยังเป็นประเด็นที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น

บริบทพื้นฐานและการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมือง

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรในพื้นที่มีข้อจำกัดด้านทุนมนุษย์และทุนทางสังคม เช่น ระดับการศึกษาต่ำ ขาดการเข้าร่วมกลุ่มชุมชน และไม่ได้รับการอบรมจากภาครัฐ อย่างไรก็ตาม กลับสามารถสร้างรายได้เฉลี่ยจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองโดยเฉพาะข้าวเจ้าที่ปลูกร่วมกับพืชเศรษฐกิจอื่นได้สูงถึงประมาณ 193,000 บาทต่อรอบการผลิต ซึ่งถือว่าสูงเมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตที่ต่ำ (ประมาณ 10,000 บาท)

ข้อค้นพบนี้มีความแตกต่างจากข้อเสนอขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ที่ให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารเพื่อการบริโภคในระบบเกษตรผสมผสานและพื้นที่เฉพาะสำหรับอาหาร (Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), 2006) เช่นเดียวกับที่ Prachasanti (2009) เสนอว่า พื้นที่ที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวมักไม่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายด้านความมั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืน แต่ในบริบทของอำเภอทุ่งสง เกษตรกรสามารถใช้พื้นที่ร่วมในสวนยางหรือสวนปาล์มเพื่อปลูกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจเป็นเพราะความจำกัดด้านที่ดินถือครอง จึงจำเป็นต้องประยุกต์ใช้พื้นที่อย่างยืดหยุ่น

ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร

แม้ว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจะมีระดับความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับ “มากที่สุด” (เฉลี่ย 4.90) แต่ระดับการปฏิบัติจริงยังอยู่ในระดับ “มาก” เท่านั้น (เฉลี่ย 4.17) โดยเฉพาะด้าน “ความมีเสถียรภาพของอาหาร” ซึ่งต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับมิติอื่น (เฉลี่ย 3.98) สะท้อนให้เห็นช่องว่างระหว่างความรู้กับพฤติกรรมการปฏิบัติ

ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ Chaiamphorn (2017) ที่พบว่า การมีความรู้และทัศนคติในระดับสูงไม่ได้การันตีว่าประชาชนจะมีพฤติกรรมที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารเสมอไป หากขาดกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือการเสริมแรงจากหน่วยงานภายนอก ในขณะที่ในภาคเหนือของไทย กลับพบว่าหลายครัวเรือนมีพฤติกรรมในการจัดการอาหารอย่างยั่งยืน แม้มีความรู้จำกัด ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของวัฒนธรรมและการถ่ายทอดภายในครัวเรือน (Office of Agricultural Economics, 2018)

นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยทางเพศและจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีผลต่อระดับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาททางสังคมในระดับครัวเรือนที่มีผลอย่างมีนัยสำคัญในบางมิติ

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนา

งานวิจัยได้วิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางการพัฒนาในแต่ละมิติของความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ ด้านการมีอาหาร การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และความมีเสถียรภาพ โดยเฉพาะปัญหาการไม่มีการสำรองอาหารและการวางแผนการบริโภคในครัวเรือนอย่างเป็นระบบ แนวทางการแก้ไขที่เสนอ เช่น การส่งเสริมให้ใช้พื้นที่รอบบ้านในการปลูกพืชผัก การวางแผนรายได้ในครัวเรือน และการส่งเสริมนโยบาย “1 ครัวเรือน 1 ความมั่นคงทางอาหาร” ถือเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้

ได้จริงและสอดคล้องกับแนวคิด “เกษตรทฤษฎีใหม่” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเสนอไว้ (Phatthalung Rice Research Center, (2007)

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการนำแนวทางเหล่านี้ไปใช้ในระดับชุมชน ยังต้องการกลไกสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในรูปแบบขององค์ความรู้ แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างตลาดระดับท้องถิ่น ที่เอื้อต่อการแปรรูปและจำหน่ายผลผลิต

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรในพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการผลิตและใช้ประโยชน์จากข้าวพันธุ์พื้นเมือง โดยเฉพาะพันธุ์เม็ดฝ้าย ซึ่งมีการปลูกแซมในสวนยางพาราและปาล์มน้ำมันที่อยู่ในช่วงอายุน้อย ทำให้สามารถใช้พื้นที่ได้อย่างคุ้มค่า ผลผลิตส่วนหนึ่งใช้บริโภคในครัวเรือน และส่วนเกินจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ ซึ่งมีส่วนสนับสนุนต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน

ด้านความรู้และทัศนคติ พบว่าเกษตรกรมีระดับความรู้และทัศนคติต่อความมั่นคงทางอาหารในระดับสูง โดยเฉพาะในด้านความมีเสถียรภาพของอาหารและการเข้าถึงอาหาร แต่ระดับการปฏิบัติจริงยังไม่สอดคล้องกับความรู้และทัศนคติที่มี ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างเชิงพฤติกรรม (behavioral gap) ที่ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในมิติของแรงจูงใจ ปัจจัยสนับสนุน หรือข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น เงินทุน แรงงาน หรือการเข้าถึงปัจจัยการผลิต

ในส่วนของปัญหาและอุปสรรค พบว่าเกษตรกรยังประสบปัญหาในทุกมิติของความมั่นคงทางอาหาร เช่น ขาดที่ดินสำหรับปลูกข้าว ขาดความหลากหลายของแหล่งอาหาร และการวางแผนการบริโภคหรือสำรองอาหาร ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของระบบอาหารในชุมชน

สำหรับแนวทางการจัดการข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ควรดำเนินการดังนี้

- ส่งเสริมการผลิตแบบผสมผสาน เช่น การปลูกข้าวพื้นเมืองร่วมกับพืชเศรษฐกิจในพื้นที่สวนยางพาราหรือปาล์มน้ำมัน

- พัฒนาองค์ความรู้และสร้างทัศนคติเชิงบวกผ่านการฝึกอบรมหรือจัดกิจกรรมเรียนรู้ให้กับเกษตรกร โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่มีระดับการปฏิบัติต่ำ

- สร้างกลไกการตลาดภายในชุมชน เช่น วิสาหกิจชุมชนหรือตลาดสีเขียว เพื่อรองรับผลผลิตจากข้าวพื้นเมือง

- สนับสนุนการจัดการพันธุ์กรรมในระดับท้องถิ่น โดยการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองและใช้เทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการคัดเลือกและเก็บรักษาพันธุ์

- สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการจัดทำแผนอาหารระดับครัวเรือนหรือระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการวางแผนและสำรองอาหารอย่างยั่งยืน

แนวทางเหล่านี้จะเป็นฐานสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และอาจประยุกต์ใช้เป็นโมเดลสำหรับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจคล้ายคลึงกัน

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรและบริบทการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมือง (2) ศึกษาความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และ (3) วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางส่งเสริมการจัดการข้าวพันธุ์พื้นเมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

การดำเนินการวิจัยใช้วิธีสำรวจเชิงปริมาณ ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเกษตรกรจำนวน 75 ราย ในสามตำบลหลักของอำเภอทุ่งสง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีข้อจำกัดด้านการศึกษา และการเข้าถึงข้อมูล ส่งผลให้ขาดการมีส่วนร่วมกับกลุ่มชุมชนและขาดการอบรมที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การ

ผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองโดยเฉพาะข้าวเจ้าที่ปลูกร่วมกับยางพาราและปาล์มน้ำมันในพื้นที่จำกัด สามารถสร้างรายได้ที่ดีและตอบสนองต่อการบริโภคภายในครัวเรือนอย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านความรู้และทัศนคติ เกษตรกรมีระดับความรู้และทัศนคติในระดับสูงมาก สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนเองในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร แต่ระดับการปฏิบัติจริงกลับอยู่ในระดับ “มาก” โดยเฉพาะมิติความมีเสถียรภาพของอาหารยังคงต่ำกว่ามิติอื่นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างการรับรู้กับพฤติกรรม การดำเนินชีวิตจริง ปัญหาหลักที่พบ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านที่ดิน ขาดแหล่งอาหารที่หลากหลาย การไม่วางแผนการบริโภค และการพึ่งพาตลาดภายนอกมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภคเอง

ผลการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงแนวทางที่สามารถใช้ได้ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ได้แก่ การใช้พื้นที่ว่างรอบบ้านเพื่อปลูกพืชอาหาร การส่งเสริมการจัดการรายได้และการวางแผนการบริโภค การพัฒนาระบบสำรองอาหาร และการส่งเสริมนโยบาย “1 ครัวเรือน 1 ความมั่นคงทางอาหาร” รวมถึงการอนุรักษ์และส่งเสริมการใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการรับมือกับวิกฤตด้านอาหารในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ภายใต้ชื่อโครงการความหลากหลายของข้าวพันธุ์พื้นเมืองสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนพื้นที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ขอขอบคุณเกษตรกรตำบลเขาไร ตำบลนาไม้ไผ่ และตำบลควนกรด อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย

เทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยที่สนับสนุนบุคลากร และ
ทรัพยากรต่าง ๆ สำหรับการวิจัยตลอดโครงการ
ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุก ๆ ท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์
พิจารณาเครื่องมือการวิจัยและให้ข้อเสนอแนะในการ
ดำเนินงานวิจัย จนโครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- Chaiamphorn, S. 2017. Food security: various cultural indicators in Thai society. **The NIDA Development Journal (NDJ)** 5(1): 200–222. [in Thai]
- Department of Agriculture. 2002. **Characteristics and Values of Native Thai Rice Varieties**. Bangkok: Department of Agriculture, Ministry of Agriculture and Cooperatives. 215 p. [in Thai]
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2006. **Food Security: Policy Brief**. Rome: FAO. 4 p.
- Office of Agricultural Economics. 2006. **Agricultural product production information**. [Online]. Available <https://www.oae.go.th/view/1/A3/TH-TH>. (October 22, 2024). [in Thai]
- Office of Agricultural Economics. 2018. **Rice**. [Online]. Available <https://www.oae.go.th/view/1/%E0%B8%82%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%A7/TH-TH> (October 22, 2024). [in Thai]
- Office of The Permanent Secretary for Ministry of Agriculture and Cooperatives. 2024. **Basic information of Nakhon Si Thammarat Province**. [Online]. Available <https://www.opsmoac.go.th/news-preview-461391791298> (May 5, 2025). [in Thai]
- Phatthalung Rice Research Center. 2007. **Native Rice Varieties of Southern Thailand**. Volume 1. Bangkok: Rice Research and Development Bureau, Rice Department. 27 p. [in Thai]
- Prachasanti, S. 2009. **The Situation of Food Security in Thailand After 1997**. Bangkok: Sustainable Agriculture Foundation (Thailand), National Health Commission Office (NHCO), Office of Agricultural Economics. 7 p. [in Thai]
- Rice Department. 2024. **Rice knowledge bank**. [Online]. Available <https://newwebs2.ricethailand.go.th/webmain/rkb3/> (October 22, 2024). [in Thai]
- Siamwala, A. and W. Na Ranong. 1990. **Compilation of Knowledge about Rice**. Bangkok: Thailand Development Research Institute. 379 p. [in Thai]
- Srisakud, B. 2017. **Research (10th ed.)**. Bangkok: Suweerivasarn. 301 p. [in Thai]

Thaveerat, P. 2000. **Research in Behavioral and Social Sciences (8th ed.)**. Bangkok: Chulalongkorn University Press. 303 p. [in Thai]

Veerapat, P. 1977. **Rice, Important Characteristics of Rice for Agriculture**. Bangkok: Thai Youth Encyclopedia Foundation. 289 p. [in Thai]